

Ειρήνη Χριστινάκη – Γλάρου
Επ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
Δικηγόρος στον Άρειο Πάγο

Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ
ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Άθήνα 2008

Συντομογραφίες

- A' Κανόνας Α' Οικουμενικής Συνόδου (325).
- Acto *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, Ed. Schwartz (συνεχ. J. Straub) τόμ. 1-4, Berlin - Leibzig 1914-1984.
- ανατ. ανάτυπο, ανατύπωση.
- B' Κανόνας Β' Οικουμενικής Συνόδου (381).
- χ.χ. χωρίς χρονολογία.
- έκδ. έκδοση ή εκδότης.
- έπ. έπόμενα.
- Joannou Joannou P. - P., *Fonti, Fascicolo IX, Discipline Generale Antiquae t. I, t. I,2, t. II*, Tipografia Italo-Orientale "S. Nilo" – Grottaferata (Roma) 1962- 1963.
- κ. έξ. και έξής.
- MANSI J. - D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, τόμ. 1 - 53 (β' ανατ.) Graz 1960-1961.
- PG J. - P. MIGNE, *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, τόμ. 1 - 161, Parisiis 1857 - 1866.
- Πηδάλιον Νικοδήμου Άγιορείτου, *Πηδάλιον τής νοητής νηός, τής Μιάς, Άγίας, Καθολικής και Άποστολικής τών Όρθοδόξων Έκκλησίας, ήτοι άπαντες οι ιεροί και θεϊοι κανόνες [...] έρμηνευόμενοι παρά Άγαπίου Ίερομονάχου, και Νικοδήμου Μοναχού*, έκδ. Ά. και Έ. Παπαδημητρίου, Άθήναι 1998.

- ΡΠ Γ. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων, τόμ. Α' -ς', Ἀθήνησιν 1852-1859.*
- SC Sources Chrétiennes, Paris 1941 κ.έξ.
- σελ. σελίδα, σελίδες.
- ΣΤ' Κανόνας Ἐκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691).
- στήλ. στήλη, στήλες.
- ΘΗΕ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Ἀθ. Μαρτίνου (ἐκδ.), τόμ. 1-12, Ἀθῆναι 1962 - 1968.
- τόμ. τόμος, τόμοι.
- Z' Κανόνας Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (787).

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζινός ἔχει μείνει στήν ἱστορία ὡς μέγας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ποιητής καί διδάσκαλος¹. Ἀνήκει στοὺς ἐλάχιστους ποὺ ἀπέκτησαν τὸν τίτλο «Θεολόγος». Ἡ ἀρχαιότερη ἀναφορά τοῦ τίτλου αὐτοῦ στὶς κανονικὲς πηγὲς ἐντοπίζεται στὰ πρακτικὰ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451)².

Ἐλάχιστα ἔχει ἐρευνηθεῖ τὸ κανονικὸ τοῦ ἔργο, ἴσως, γιατί ὁμολογουμένως, φαίνεται πολὺ περιορισμένο. Τὰ συγγράμματά του κατατάσσονται σὲ ἐπιστολές, λόγους καί ποιήματα³. Ἡ κρατοῦσα ἄποψη

1. Πὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο καί γιὰ περισσότερη ἑλληνικὴ καί ξένη βιβλιογραφία, βλ. ἐνδεικτικῶς: ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΓΧΙΑΛΟΥ [Μητροπολίτου], *Περὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, ἐν Ἀθήναις 1903, Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, *Πατρολογία*, Ἀθήναι 1930, σελ. 304-320, Α. ΦΥΤΡΑΚΗ, *Τὸ ποιητικὸν ἔργον Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ*, ἐν Ἀθήναις 1967, Δ. ΤΣΑΜΗ, *Ἡ διαλεκτικὴ φύσις τῆς διδασκαλίας Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, Θεσσαλονίκη 1969, Κ. ΜΠΟΝΗ, «Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (329-25 Ἰανουαρίου 390/1), Βίος καὶ Ἔργα, Συγγράμματα καὶ Διδασκαλία», ΒΕΠΕΣ 58,11-214 (ἀνάτ. 1982), ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἦτοι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον τοῦ Ἰκονίου συγγενικὸς αὐτοῦ δεσμός*, ἐν Ἀθήναις 1953, J. QUASTEN, *Patrology*, vol. III, Utrecht 1960, σελ. 236 -254, Γ. ΓΑΒΑΛΑΡΗ, *The illustrations of the liturgical homilies of Gregory Nazianzenus*, Princeton 1969, Η. - G. ΒΕΚΚ, *Rede als Kunstwerk und Bekkennis: Gregor von Nazianz*, Munchen 1977, Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ', Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 105-158, ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία*, τόμ. Β', σελ. 495 - 529, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς πνευματολογίας αὐτοῦ*, Ἀθήναι 1980, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Μιλᾷει ὁ Γρηγόριος*, Ἀθήνα 1991, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Σπουδὴ στὸ βίον καὶ τὸ ἔργο του*, Ἀθήνα 1991, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΟΡΟΦΕΚΙ, *Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ τετάρτου αἰῶνα*, μτφρ. Παναγιώτου Κ. Πάλλη, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 161-217, Δ. ΚΑΛΑΜΑΚΗ, *Λεξικὰ τῶν ἐπῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μετὰ γενικῆς θεωρήσεως τῆς πατερικῆς λεξικογραφίας*, ἐν Ἀθήναις 1992, Ν. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζινός καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας ὡς φοιτηταί*, Ἀθήνα χ.χ.

2. Mansi 7,468, ACO 2.1.3, σελ. 114. Βλ. καὶ Κ. ΜΠΟΝΗ, ὁ.π., σελ. 201.

3. Βλ. ὁ.π., σελ. 125.

στην επιστήμη του Κανονικού Δικαίου είναι ότι δεν διακρίνεται ως κανονολόγος⁴.

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενική Σύνοδος ἐπικύρωσε καί συμπεριέλαβε τὸ δωδέκατο ἀπὸ τὰ δογματικά του ἔπη στὸ corpus τῶν ἱερῶν κανόνων⁵. Τὸ ποίημα αὐτὸ ἔχει τίτλο «Περὶ τῶν γνησίων βιβλίων τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς» (34 στίχοι) καὶ οὐσιαστικὰ πρόκειται γιὰ κατάλογο γνησίων βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τοῦ Γρηγορίου, μόνον αὐτὸ τὸ ποίημα⁶ ἀπόκτησε οἰκουμενικὸ κύρος καὶ συγκαταλέχθηκε στὸ corpus τῶν ἱερῶν κανόνων⁷.

Θὰ συμφωνήσουμε μὲ τὴν κρατοῦσα ἄποψη, ὅτι ὁ Γρηγόριος δὲν διακρίθηκε ὡς κανονολόγος, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ νομοτέχνη, τοῦ συστηματικοῦ διδασκάλου ἢ ἐρμηνευτῆ τοῦ θετοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας. Παρόλο πὺν εἶχε κάνει ἀξιόλογες σπουδὲς στὴ ρητορικὴ⁸ καὶ εἶχε ἀσκήσει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρητοροδιδασκάλου⁹, δὲν συνέταξε κανόνες πὺν νὰ ρυθμίζουν τὸν ἐκκλησιαστικὸ βίον, ὅπως ἔπραξε ὁ Μ. Βασίλειος¹⁰. Ἰσως, ἡ ἐπιλογή του αὐτὴ ὀφείλεται στὸν θεωρητικὸ νοῦ, στὴν ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία του¹¹, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐν γένει ἀπο-

4. ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ [Μητροπολίτου Σουηδίας], *Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σελ. 577.

5. JOANNOU II, σελ. 227, ἄλλες ἐκδόσεις: ΡΠ2, σελ. 309, Πηδάλιον, σελ. 663.

6. Γράφηκε σὲ ἐξάμετρος, πεντάμετρος, καὶ ἰαμβικούς τρίμετρος στίχους, οἱ ὅποιοι σὲ πολλὰ σημεία, μάλιστα, δὲν εἶναι ὀρθοὶ κατὰ τὰ μέτρα (Κ. ΜΠΟΝΗ, ὁ.π., σελ. 165, Πηδάλιον, σελ. 664).

7. ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, ὁ.π.

8. ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Σπουδὴ στὸ βίον καὶ τὸ ἔργο του*, σελ. 38-39.

9. ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σελ. 49-50.

10. Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μ. Βασιλείου, ἡ Ἐκκλησία ἐπέκυρωσε 92 κανόνες, ἐρανισθέντες ἀπὸ ἐπιστολὲς του καὶ τὴν περὶ Ἁγίου Πνεύματος πραγματεία του (Κ. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ, *Κανονικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι 1972, σελ. 87).

11. Ὁ Π. Χρήστου τὸν ἀποκαλεῖ «ζωγράφου τοῦ λόγου» (Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ', σελ. 117).

στροφή του πρὸς ὅ,τι ἀφοροῦσε ἡγετικές μέριμνες καὶ εὐθύνες¹². Ὁ Γρηγόριος μετέτρεπε τὰ ἀναφύομενα πρακτικά προβλήματα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς σὲ θεωρητικά προκειμένου νὰ τὰ ἐπιλύσει¹³.

Ἄν σταθοῦμε μόνο στὸν ἐπικυρωθέντα ἀπὸ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο κανόνα¹⁴, τότε ἴσως νὰ καταλήγαμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ προσφορὰ του Γρηγορίου στὸ δίκαιο τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι πενιχρή. Μία τέτοια γενίκευση θὰ ἦταν ἐσφαλμένη¹⁵. Γνωρίζουμε ὅτι βάση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ συνολικὸ ἔργο τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ὁ Γρηγόριος συμμετείχε καὶ διετέλεσε πρόεδρος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹⁶, ἐνῶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο του ἀξιοποιήθηκαν ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπόμενες ὁμοιόβαθμες Συνόδους. Γιὰ παράδειγμα, στὰ πρακτικά τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου συμπεριλαμβάνεται τμῆμα ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐπιστολὴ πρὸς Κληδόνιον¹⁷. Ἡ Σύνοδος ἀνατρέχει στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ γιὰ νὰ τεκμηριώ-

12. Γιὰ τὴν ἐκ φύσεως ἀποστροφή του πρὸς τὶς διοικητικὲς μέριμνες καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀπομόνωση μὲ σκοπὸ τὴν προσευχὴ βλ. ἀντὶ ἄλλων Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία*, τόμ. Δ', σελ. 108, 111, 116-117. Πρβλ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΟΡΟΦΕΚΙ, *Οἱ Ἀνατολικοὶ Πατέρες τοῦ τετάρτου αἰῶνα*, σελ. 163.

13. ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς πνευματολογίας αὐτοῦ*, σελ. 80 -81.

14. JOANNOU Π, 229-231. Παλαιότερες ἐκδόσεις τοῦ κανόνα (μεταξὺ ἄλλων): ΡΠ4, σελ. 363-364, J. P. PITRA, *Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, 1, Roma 1864, σελ. 654-655.

15. Ὁ Γρηγόριος ἔχει προσφέρει στὸ δίκαιο τῶν ἱερῶν κανόνων πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἓνα, μεταξὺ τῶν ἄλλων, κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾶμε βέβαια καὶ αὐτὴ του τὴν προσφορὰ. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι κείμενα πατέρων τεραστίου διαμετρήματος, ὅπως αὐτὸ τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου δὲν ἔλαβαν οἰκουμενικὸ κύρος.

16. Βλ. Γρηγόριος Πρεσβύτερος, Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐπισκόπου Ναζιανζηνοῦ, PG 35,296. Πρβλ. I. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ αὐτῆς*, Ἀθῆναι 1981, σελ. 8, ΣΤ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Σπουδὴ στὸ βίον καὶ τὸ ἔργο του*, σελ. 142-168.

17. Βλ. ACO 1.1.2, σελ. 43-44, MANSI 4,1192-1193, Πρβλ. ὅλο τὸ κείμενο τῆς ὁμολίας, SC 208,36-94, PG 37,177B-181A.

σει τή Χριστολογία της¹⁸. Στους κανόνες τής Πενθέκτης υπάρχουν τρεις ρητές αναφορές στον Γρηγόριο, συμπεριλαμβανομένης τής επικυρώσεως του καταλόγου των βιβλίων τής Άγίας Γραφής (ΣΤ'2). Στον πρώτο κανόνα τής Συνόδου, οί Πατέρες μνημονεύουν τήν παρομιώδη πλέον φράση «Τάξις άρίστη, παντός άρχομένου και λόγου και πράγματος, έκ Θεού τε άρχεσθαι, και εις Θεόν αναπαύεσθαι», παραπέμποντας ρητά στη «θεολόγο φωνή»¹⁹. Επίσης, εϋθεία παραπομπή στον Γρηγόριο περιλαμβάνει ή Πενθέκτη στον ΣΤ'64, όπου ανατρέχει στην έρμηνεία του επί τής Παύλειας διδασκαλίας περι του διακριτού και ποικιλόμορφου των έκκλησιαστικων χαρισμάτων²⁰. Ο έντοπισμός όλων των χρήσεων του έργου του στα πρακτικά των Οικουμενικών Συνόδων, άπαιτεί έκτενη έρευνα, που έκφευγει των όρίων του παρόντος άρθρου. Μόνο στα πρακτικά τής Ζ' Οικουμενικής έχουμε έντοπίσει έξι αναφορές στο έργο του²¹.

Η πρώτη, θεμελιώδους σημασίας, συμβολή του Γρηγορίου στο δικαιο των ιερών κανόνων, όφείλεται κατά πολυ στη φυσική παρουσία και συμμετοχή του στις έργασίες τής Β' Οικουμενικής Συνόδου. Ο Ε' Θεολογικός, δωδέκατος στη γενική σειρά των λόγων του, γράφηκε έξ αφορμής τής άβεβαιότητας για τή θεότητα του Άγιου Πνεύματος, τήν όποία είχαν ένσπείρει στους κόλπους τής Έκκλησίας οί Πνευματομάχοι²². Είναι πανθομολογούμενο ότι ό λόγος αυτός έκφωνήθηκε

18. Πρβλ. τὸ επικυρωθὲν τμήμα τῆς ἐπιστολῆς, PG 36,176-195, SC 208,40-46§§12-24. Ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ συνοψίζοντας τὸ ἔργο τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς μνημονεύει τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα: «Φύσεις μὲν γὰρ δύο, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· υἱοὶ δὲ οὐ δύο οὐδὲ θεοὶ» (ACO 2.1.3, σελ. 114, Mansi 7,468, SC 208,44, PG 36,180).

19. Μὲ τὴ διατύπωση «Τάξις ἀρίστη,...κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν», ἐγκαινιάζεται τὸ πιὸ έκτενὲς κανονικὸ ἔργο στὴν ἱστορία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

20. Βλ. Α' Κορ. 12:27-30.

21. Mansi 12,1126E, 13,268E, 275A, 293E, 341A, HB 405 BC γίνονται ἔξι ἀναφορὲς στὸν Γρηγόριο.

22. Στ. Παπαδοπούλου, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς πνευματο-*

κατά την έορτή τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 380 και ἄσκησε ἀποφασιστικὴ ἐπιρροή στοὺς ἐπισκόπους ποὺ συγκρότησαν τὴ Β΄ Οἰκουμενική²³. Ὁ ἴδιος, ὡς βαρύνουσα προσωπικότητα και πρόεδρος γιὰ ἓνα διάστημα τῆς Συνόδου αὐτῆς, συνέβαλε ἀποφασιστικῶς στὴ διαμόρφωση τῶν ἱερῶν κανόνων της, και στὴν καταδίκη τοῦ Μακεδονίου και τῶν Πνευματομάχων.

Ὁ Γρηγόριος πρόσφερε στὴν Ἐκκλησία τὴν ἀρτιότερη, ἀπὸ πλευρᾶς Ὁρθόδοξης θεολογίας, διατύπωση τῆς περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας, παρόλο ποὺ στὴ σύνταξη τοῦ τρίτου ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως χρησιμοποιήθηκε ὀρολογία και φρασεολογία λιγότερο ρηξικέλευθος²⁴. Σὲ αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ διατύπωση «τὸ Κύριον» γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας²⁵. Ἡ συμμετοχὴ του στὴν ὅλη διατύπωση εἶναι ἀποδεδειγμένη²⁶. Ἡ ἀποκρυστάλλωση τοῦ Τριαδολογικοῦ Δόγματος μέσω τῆς καίριας και ἀποφασιστικῆς συμβολῆς τοῦ Γρηγορίου, ἀποτελέσσει τὴ δογματικὴ θεμελίωση τῶν κανόνων 1, 5, 7, 8 τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ πρῶτος καταδικάζει ἀρειανικὲς και ἡμιαρειανικὲς αἵρέσεις, ὁ πέμπτος, ὁ ἔβδομος και ὁ ὄγδοος ρυθμίζουν τὸν τρόπο ἐπιστροφῆς στὴν Ἐκκλησία τῶν ὁμολογούντων τὸ τριαδολογικὸ δόγμα

λογίας αὐτοῦ, σελ. 68.

23. Ὁ.π.

24. Ὁ.π. Ἦδη ἀπὸ τὸ 365 μὲ τὸν 13ο Λόγο του εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ὁμολογεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα Θεόν: «δίδασκε προσκυνεῖν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἐν μιᾷ δόξῃ τε και λαμπρότητι» (Λόγος ΙΓ΄, *Εἰς τὴν χειροτονίαν Δοαρῶν ὀμιλία ἐκδοθεῖσα Εὐλαλίῳ ἐπισκόπῳ*, PG 35,856B). Ἀλλὰ και στὸν 12ο τοῦ 372 και στὸν 41ο Λόγο τοῦ ἔτους 379, ὀμιλεῖ γιὰ τὴ θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος και γιὰ τοὺς κακοδοξοῦντες (Στ. Παπαδοπούλου, ὁ.π., σελ. 68. Πρβλ. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΙΒ΄, Εἰς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ...*, PG 35, 844-849, Τοῦ Ἰλίου, *Λόγος ΜΑ΄, Εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, PG 35,428-452).

25. Στ. Παπαδοπούλου, *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Σπουδὴ στὸ βίῳ και τὸ ἔργῳ του*, σελ. 159.

26. Βλ. Ι. ΚΑΡΜΙΡΗ, *Ἡ Β΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ αὐτῆς*, σελ. 8, Στ. Παπαδοπούλου, ὁ.π., σελ. 160.

πρώην αίρετικῶν. Ἀπὸ τῆ στιγμῆ μάλιστα ποὺ τὸ δόγμα συνιστᾶ τὸ ἀντικείμενο προστασίας τῶν κανόνων αὐτῶν, γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Γρηγορίου στὸ κανονικὸ ἔργο τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς.

Ἡ Γ΄ Οἰκουμενικὴ ἀναγινώσκει ἀπόσπασμα τῆς «πρὸς Κληδόνιον» ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου, ἡ ὁποία ἔχει χριστολογικὸ περιεχόμενο. Οἱ κανόνες τῆς ἐπισύρουν ποινὲς σὲ ὅσους παρασαλεύσουν ἢ ἐναντιωθοῦν στὰ πεπραγμένα τῆς Συνόδου καὶ ἀποκαθιστοῦν τοὺς ὁμοφρονοῦντες μὲ τὴν ὀρθόδοξη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο διωχθέντες κληρικούς²⁷. Οἱ κυρωτικὲς διατάξεις παραπέμπουν στὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου. Χωρὶς ἀναδρομὴ στὰ πρακτικὰ δὲν καθίσταται ἐφικτὴ ἡ ἐφαρμογὴ τους. Προκειμένου νὰ τιμωρηθεῖ κάποιος ὡς αίρετικὸς θὰ πρέπει νὰ ἐπιμένει σὲ δόγματα καὶ δοξασίεις ποὺ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὰ διατυπωθέντα ἀπὸ τῆ Γ΄ Οἰκουμενικὴ. Ἡ ἀναγνωσθεῖσα λοιπὸν «πρὸς Κληδόνιον» ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς πηγὴ τεκμηρίωσης τοῦ δικαίου ποὺ παρήγαγε ἡ Σύνοδος, ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενο προστασίας του. Τὰ ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ γιὰ τῆ Δ΄ Οἰκουμενικὴ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου ἀποβαίνει ἐξαιρετικὰ χρήσιμη γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνας.

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ, ἐπιλέγει τὴ «θεολόγο φωνή» γιὰ νὰ ἐγκαινιάσει τὸ νομοθετικὸ ἔργο τῆς, ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἐκτενέστερο ὄλων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ διατύπωση «Τάξις ἀρίστη, παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι», κατὰ τὴν ὀρθὴ παρατήρηση τοῦ Πηδαλίου εἶναι παραλλαγὴ φράσεως τοῦ Δη-

27. Βλ. Εἰρ. Χριστινακῆ – Γλαροῦ, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους Ἱεροὺς Κανόνες (Nullum crimen nulla poena sine lege). I. Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητος στους Κανόνες των Οἰκουμενικῶν Συνόδων (Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia)*. «Ἡ σπουδὴ τῆς περιπτώσεως», [Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte - Athener Reihe], ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ. 109-118, ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, «Οἱ “ἐπαρχιώται ἐπίσκοποι” κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνες», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος ΟΖ΄* (2006) 165-200, ἐδῶ:180-182.

μοσθένη²⁸. Εισάγει στο θετό δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας μία οἰκουμενικοῦ πλέον κύρους γενική ἀρχή. Οἱ γενικές ἀρχές εἶναι τὰ ὑποστηλώματα κάθε δικαιοῦ συστήματος, οἱ θεμέλιοι λίθοι κάθε νομοθετικοῦ οἰκοδομήματος. Διατυπώνονται συνήθως ὡς κανόνες γενικῆς ἐφαρμογῆς καὶ διέπουν ὅλο τὸ σύστημα τοῦ δικαίου, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ γίνεται εἰδική μνεία γιὰ τὴ δεσμευτικότητά τους στὶς ἐπιμέρους νομοθετικὲς εἰδικὲς ρυθμίσεις. Ἀπὸ πλευρᾶς ὑφολογίας, σὲ ὅλα τὰ δίκαια, εἶναι συνήθως περιεκτικὲς, μεστὲς συμπυκνωμένων νοημάτων φράσεις.

Ἡ διατύπωση τοῦ Γρηγορίου, σὲ συνάφεια μὲ τὸ λοιπὸ κείμενο του κανόνα, καὶ ἰδίως σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ φράση «καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ποιούμενοι λόγων χάριτι θεία ὀρίζομεν» καθιστᾶ θεμελιώδη κανονικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ὅτι τὸ δίκαιο τῶν ἱερῶν κανόνων ἔχει θεαρχικὴ δομὴ. Πέρα ἀπὸ τὸν ἀδιαφιλονίκητο ἀνθρωποκεντρικὸ καὶ φιλόανθρωπο χαρακτήρα τῶν ἱερῶν κανόνων²⁹, ἡ πίστη τῶν ὑποκειμένων δηλαδὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, στὴ θεαρχικότητά τους εἶναι δομικὸ στοιχεῖο τοῦ ποινικοῦ θεμελίου τους³⁰. Ὁ ἀνθρωποκεντρικὸς χαρακτήρας τῶν ἱερῶν κανόνων ἐπιτρέπει τὴν

28. Βλ. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος Β΄, Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς...*, SC 247,84-86, PG 35,408. Βλ. Πηδάλιον, σελ. 219: «Σημείωσαι ὅτι ὁ Θεολόγος ἐδανείσθη τὸ ῥητὸν αὐτὸ ἀπὸ τῆν α΄ ἐπιστολῆν τοῦ Δημοσθένους, ἐν ἧ λέγει ἐκεῖνος· «παντὸς ἀρχομένῳ σπουδαίου λόγου τε καὶ ἔργου, ἀπὸ τῶν Θεῶν ὑπολαμβάνω προσήκειν πρῶτον ἄρχεσθαι». Πρβλ. Δημοσθένης, *Ἐπιστολὴ 1,1,1*.

29. Γιὰ τὸν ἀνθρωποκεντρικὸ καὶ φιλόανθρωπο χαρακτήρα τῶν ἱερῶν κανόνων, βλ. διεξοδικὴ ἀνάλυσή μας ἐπὶ τοῦ βιβλικοῦ Μάρκ. 2:27: «τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο», τὸ ὁποῖο συμπεριέλαβε στὸ κείμενό του ὁ ΣΤ΄88 (Εἰρ. Χριστινακῆ – Γλαροῦ, *Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἐγκλημα τῆς εἰσαγωγῆς κτήνους σὲ ἱερό ναό*, Ἀθήνα 2002, σελ. 251-270). Πρβλ. τὸ κείμενο τοῦ ΣΤ΄88 (Ἰωάννου Ι, σελ. 224-225, ΡΠ2, σελ. 510-511).

30. Ι. Γεωργακῆ, «Ἡ μεταφυσικὴ θεμελίωσις τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν καὶ οἱ Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας», *Ποινικὸν Δίκαιον καὶ Φιλοσοφία, τρεῖς διαλέξεις*, ἐκδ. Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀθήνα 1959, σελ. 4-21, ἐδῶ:13-21.

προσαρμογή τους στα δεδομένα κάθε εποχής, και τὸν ἐξατομικευμένο συγχρονισμό τῆς ἐφαρμογῆς τους στα ἑκάστοτε πρόσωπα. Ἡ πίστη στὴ θεαρχικότητά τους δημιουργεῖ στα μέλη τῆς Ἐκκλησίας πεποίθηση δικαίου ὡς πρὸς τὸ ἀμετάβλητο στὸν χρόνο κριτήριο ὀρθοτομήσεως τῆς κανονικῆς - ποινικῆς πρόβλεψης: τὸ «φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν» «ἀκαινοτόμητον» καὶ «ἀπαράτρωτον»³¹ καὶ «κρατύνειν» τὴ «διαταγὴν» τῶν κανόνων «ἀσάλευτον» καὶ «ὀλόκληρον»³².

Τὸ «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι» ἐρεῖδεται στὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία περὶ τῆς μὴ ὑποστατικῆς ἀγιότητος τῆς Ἐκκλησίας³³. Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἔννομη τάξη τὸ *λογικὸν πρότερον* τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι τὸ σωτηριολογικὸ δόγμα. Κάθε κανόνας ἐρμηνεύεται, αἰτιολογεῖται καὶ ἐφαρμόζεται ὡς ἐκδήλωση τοῦ σχεδίου τῆς Θεῆς Οἰκονομίας. Γι' αὐτό, ἀμέσως μετὰ τὸ ὑπὸ ἐξέταση χωρίο, οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης συνδέουν τὸ ζητούμενο τῆς «διαπρυσίως κηρυττομένης εὐσέβειας» μὲ αὐτὸ τῆς «διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπούσης» Ἐκκλησίας³⁴. Ἡ ἐσχατολογικὴ ἐκκλησιολογικὴ νομοτέλεια ὑπαγορεύει τὴ θέσπιση βεβαίων καὶ ἀσφαλῶν κανόνων «πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατροειαν παθῶν»³⁵, ὥστε κανεὶς νὰ μὴ ἀποκλίνει τῆς «πρὸς τὰ ἄνω λαμπροφωρίας»³⁶ καὶ νὰ μὴ στερηθεῖ τῆς μετοχῆς στὸ μυστήριον τῆς «θεουργίας»³⁷. Ἡ ἀπόσταση μετὰ τοῦ «ἄρχεσθαι» καὶ τοῦ «ἀναπαύεσθαι» δηλώνει τὸ εἰδολογικὸ συνεχές τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἡ διάκρισή τους

31. ΣΤ' 1, JOANNOU I, σελ 111, ΡΠ2, σελ. 302.

32. Ζ' 1, JOANNOU I, σελ 247, ΡΠ2, σελ. 556.

33. Ἡ ἀγιότητά της ὀφείλεται στὴν ἐθελούσια ὑποταγὴ τῆς στὸν Χριστὸ βλ. Ν. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Communio Sanctorum Ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινωμία ἀγίων*, Ἀθήνα (χ.χ.), σελ. 104.

34. ΣΤ' 1, JOANNOU I, σελ. 111-112, ΡΠ2, σελ. 302.

35. ΣΤ' 2, JOANNOU I, σελ. 120-121, ΡΠ2, σελ. 308.

36. ΣΤ' 102, JOANNOU I, σελ. 241, ΡΠ2, σελ. 550.

37. Προσφωνητικὸς Λόγος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, JOANNOU I, σελ. 103, ΡΠ2, σελ. 296.

σὲ δογματικούς, διοικητικούς καὶ λατρείας εἶναι σχηματική.

Τὸ «ἐκ Θεοῦ ἄρχεσθαι» καὶ τὸ «εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι» εἶναι σημεῖα ἀναφορᾶς. Διαγράφουν τὴν πορεία πὺν ὀφείλει νὰ ἀκολουθεῖ ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴ θέσπιση, ἐρμηνεία καὶ ἐφαρμογὴ τῶν ἱερῶν κανόνων, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται στὸ οἰκοδομούμενο πάνω στὸ δόγμα τῆς Ἐνανθρωπήσεως κοινὸ περὶ δικαίου αἴσθημα. Τὸ δίκαιό Της λαμβάνει χριστοκεντρικὴ ἔννοια· ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅ,τι εὐαρεστεῖ τὸν Χριστό, «ἀναπαύει» τὸ σῶμα, διαμορφώνει τὸ κοινὸ περὶ δικαίου αἴσθημα καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἦθος.

Ἡ βεβαιότητα πὺν διέπει τὴν Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὴ θεαρχικὴ προέλευση τῶν ἱερῶν κανόνων, παρέχει στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἔννομη τάξη ἀσφάλεια δικαίου. Σύμφωνα μὲ τὸν Ζ'1, οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι «ἐξ ἑνὸς πνεύματος ἀυγασθέντες ὤρισαν τὰ συμφέροντα». Οἱ ἱεροὶ κανόνες ὡς πρὸς τὶς «διαταγές» τους εἶναι «μαρτύρια» τοῦ Θεοῦ, ἀποτυπώσεις τοῦ θελήματός Του³⁸. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν κανόνων ὑπαγορεύει ἕναν ἄκαμπτο νομικὸ φορμαλισμό. Ἦδη στὸν ἐπιστημονικὸ χῶρο τῆς θεωρίας τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, ἡ θετικιστικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀναζήτηση τῶν κυρωτικῶν κανόνων δικαίου ἔχει δεχθεῖ κριτικὴ, καὶ πληθαίνουν οἱ φωνὲς ἐκείνων πὺν κάνουν λόγο γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ὑπὲρ-θετικοῦ (vonpositiv) κριτηρίου³⁹, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ ἀντικείμενο προσβολῆς μιᾶς πράξης καὶ ἡ ἴδια ἡ πράξη, καθὼς καὶ νὰ δικαιολογηθεῖ ὡς κοινωνικῶς ὀρατή, ἡ τυποποίησή της ὡς ἔγκλημα⁴⁰. Στὸ

38. Ζ'1, ΙΟΑΝΝΟΥ Ι, σελ. 246-247, ΡΠ2, σελ. 556-557.

39. Κατὰ τὸν Κ. Amelung, τὸ ὑπὲρ-θετικὸ πεδίο ἀνεύρεσης τοῦ ἀντικειμένου προστασίας τῶν ποινικῶν κανόνων τοποθετεῖται σὲ ἕνα στάδιο πὺν προηγεῖται τῆς νομοθετικῆς βούλησης. Τὸ στάδιο αὐτὸ διαμορφώνει καταρχὴν τὴν πολιτικὴ βούληση καὶ καθιστᾶ ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη ἀνεύρεσης λύσεων σὲ δομικὰ προβλήματα τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου (Κ. AMELUNG, *Rechtsguterschutz und Schutz der Gesellschaft*, Frankfurt 1972, σελ. 368).

40. Ν. ΜΠΙΤΖΙΑΚΗ, «Ἡ ἠθικὴ νομοποίηση τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου», *τιμητικός*

κοινὸ ποινικὸ δίκαιο ἢ διαρκῶς μεταβαλλόμενη κοινωνικὴ ἠθικὴ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ προσδιορίσει τὴν ὑπὲρ-θετικὴ ἔννοια τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ⁴¹. Ἡ ὀρθότητα τῆς ποινικῆς ἐπιστήμης ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴ συνείδηση δικαίου στὴ βάση τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς διαρκοῦς κριτικῆς παρατήρησης τῆς πραγματικότητος⁴². Περαιτέρω, ἡ ποινικὴ ρύθμιση χωρὶς τὴ συναίνεση τῶν κοινωνῶν τοῦ δικαίου, δίχως τὴ γνώση καὶ τὴν κρίση τους ὡς προσώπων, ἐντάσσεται σὲ ἓνα σύστημα «ἀποπροσωποποιημένου ὀρθολογισμοῦ», ὅπου τὸ προστατευόμενο ἔννομο ἀγαθὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο βαθύτερης κατανόησης καὶ ἀξιολόγησης⁴³.

Ὅλοι οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀποτελοῦν ἀναμφήριστες ἐξειδικεύσεις τῆς Γρηγορείου γενικῆς ἀρχῆς «Τάξις ἀρίστη, παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι», ἢ ὅποια εἰσάγει, κατὰ τρόπο δεσμευτικὸ, στὴ θεωρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ποινικοῦ δικαίου, τὸ λειτουργικὸ - σωτηριολογικὸ κριτήριον κατὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποινὴ ἐπιβάλλεται μὲ τὴ χρῆση ὅλων τῶν κριτηρίων ἐφαρμογῆς μιᾶς σαφοῦς κυρωτικῆς διάταξης, τὴν ὅποια σύσσωμη ἡ Ἐκκλησία θέσπισε διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὥστε νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς κοινωνοὺς τοῦ δικαίου τῆς καὶ νὰ λειτουργεῖ ὡς ποινὴ σύμφωνα μὲ ἐξωτερικὰ ἀντικειμενικῶς ἀποδεκτὰ κριτήρια (π.χ. καθάρηση σημαίνει ἀπώλεια ἱερατικοῦ σχήματος, μισθοῦ κ.λπ.). Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου του ἐξηγεῖ ὅτι ἡ λέξις «ἀνάπαυση» ἀποδίδει τὴν ἀνακαινιστικὴ μετοχὴ στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ⁴⁴. Συνεπῶς, ἡ ποινὴ

τόμ. Ν. Ανδρουλάκη, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2003, σελ. 411-440, ἐδῶ: 429. Πρβλ. Δ. ΣΠΥΡΑΚΟΥ, *Ἡ κριτικὴ λειτουργία τῆς ἐννοίας τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνὴ 1996, σελ. 109 -118.

41. Ν. ΜΠΙΤΖΙΑΚΗ, ὁ.π., σελ. 429, ὑποσ. 30.

42. Λ. ΚΟΤΣΑΛΗ, *Ἡ δόμηση τοῦ ἐγκλήματος*, ἐκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2003, σελ. 92.

43. Δ. ΣΠΥΡΑΚΟΥ, ὁ.π., σελ. 124.

44. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΛΑ΄, Θεολογικὸς πέμπτος, Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ-*

στό δίκαιο τῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι θεραπευτικὸ ψυχοφελές μέσο πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἀπρόσκοπτη δοξολογία καὶ στό ἐσχατολογικὸ βίωμα.

Ὁ ΣΤ'64, ὁ ὁποῖος ἐμπεριέχει ρητὴ ἀναφορὰ στὴ Γρηγόρειο ἔρμηνεία τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου περὶ τοῦ διακριτοῦ καὶ ποικιλόμορφου τῶν ἐκκλησιαστικῶν χαρισμάτων⁴⁵, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπτό παράδειγμα νομοθετικῆς κατοχύρωσης τοῦ λειτουργικοῦ - σωτηριολογικοῦ κριτηρίου.

Ἡ ἔρμηνεία τοῦ Γρηγορίου στό «μὴ πάντες εἶναι ἀπόστολοι μὴ πάντες προφῆται μὴ πάντες διδάσκαλοι μὴ πάντες ἐνεργοῦσι θαύματα», υἰοθετεῖται ἀπὸ τὴν Πενθέκτη, ἡ ὁποία διατυπώνει στὴν ἀρχὴ τοῦ ΣΤ'64 τὸν ἐξῆς ἀπαγορευτικὸ κανόνα δικαίου: «οὐ χρὴ δημοσίᾳ λαϊκόν, λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῷ διδασκαλικόν ἐντευθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἴκειν τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου διατάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λαβοῦσι λόγου διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεσθαι». Ὁ κανόνας παραπέμπει ἀπευθείας στὸν λόγο «περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας, καὶ ὅτι οὐ παντὸς ἀνθρώπου, οὔτε παντὸς καιροῦ τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι, ἢ πάντοτε»⁴⁶ τοῦ Γρηγορίου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λαμβάνονται χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα: «Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττομεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή· ὁ δέ, γλῶσσα· ὁ δέ, χεῖρ· ὁ δέ, ἄλ-

ματος, SC 250,318: «Τὸ δὲ ἐναναπαύεσθαι [τοῦ Θεοῦ] ταῖς ἀγίαις δυνάμεσι, καὶ οἷον ἐμφιλοχωρεῖν, καθέζεσθαι καὶ θρονίζεσθαι [...] καὶ ἄλλη τις ὄλων τῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων ἢ ἐνεργειῶν ἄλλο τι τῶν σωματικῶν ἡμῖν ἀνεζωγράφησεν [ἢ Γραφή]». Στὴν ἔκδοση PG προτιμᾶται ἡ γραφὴ «ἀναπαύεσθαι» ἀντὶ τοῦ «ἐναναπαύεσθαι» (PG 36,157).

45. Βλ. Α' Κορ. 12:27-30: «Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφῆτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι;».

46. Τὸ κείμενο τοῦ Λόγου βλ. SC 318,82-155, PG 36,173-213.

λο τι· ό μέν, διδασκέτω· ό δέ, μανθανέτω· και μετά βραχεία· Και ό μανθάνων έν εύπειθεία· και ό χορηγών έν ίλαρότητι· και ό ύπουργών έν προθυμία· μη πάντες ώμεν γλώσσα, τó έτοιμότατον· μη πάντες Άπόστολοι· μη πάντες προφήται· μη πάντες διερμηνεύωμεν· και μετά τινα· Τί σεαυτόν ποιείς ποιμένα, πρόβατον ών; τί γίγη κεφαλή, πούς τυγχάνων; τί στρατηγεΐν έπιχειρεΐς, τεταγμένος έν στρατιώταις;».

Μετά την παράθεση του Γρηγόρειου χωρίου ή Σύνοδος παραθέτει και άλλο ένα άγιογραφικό χωρίο, τó Παροιμ. 23:4: «και έτέρωθι· Η σοφία διακελεύεται· Μη ίσθι ταχύς έν λόγοις· μη συμπαρεκτεΐνου πένης ών πλουσίω, μηδè ζήτει τών σοφών εΐναι σοφώτερος». Κατόπιν, διατυπώνει την κυρωτική διάταξη: «Εΐ δè τις άλῶ τόν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, έπί ήμέρας τεσσαράκοντα άφοριζέσθω»⁴⁷.

Τό χωρίο του Γρηγορίου, ὅπως αυτό χρησιμοποιείται από τόν ΣΤ'64, πέρα από τó εύκρινές έρμηνευτικό στοιχείο που παρέχει στο νομοθετικό σώμα τής Πενθέκτης, τó όποίο μάλιστα ένσωματώνεται στο κείμενο του έκκλησιαστικού νόμου, άποτελεΐ ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα άλληλεπιδραστικής έρμηνείας μεταξύ Άγίας Γραφής και Ίερᾶς Παραδόσεως. Ο κανόνας έρμηνεύεται με βάση τó Παύλειο άγιογραφικό χωρίο, προκειμένου να θεμελιώσεται τó δικαιολογητικό λόγο θέσπισής του. Τό άγιογραφικό χωρίο έρμηνεύεται και αυτό αυθεντικῶς δια τής ρήσεως του Γρηγορίου, την όποία τó ύπατο νομοθετικό ὄργανο τής Έκκλησίας άναγνωρίζει ως άναπόσπαστο τμήμα τής Ίερᾶς Παραδόσεως.

Εΐναι γεγονός ότι ό προτασόμενος στην άρχή του ΣΤ'64 άπαγορευτικός κανόνας δικαίου άφορα μόνον στο ζήτημα τής άπαγόρευσης διενέργειας κηρύγματος από λαϊκό κατά τή δημόσια λατρεία. Στην πραγματικότητα προτάσσονται δύο άπαγορευτικοί κανόνες δικαίου: άπαγορεύεται σè λαϊκό να κηρύττει κατά τή δημόσια λατρεία και σè ὄλους τούς Χριστιανούς, εΐτε αυτοΐ εΐναι κληρικοί, εΐτε λαϊκοΐ, να άκροώνται ένα τέτοιο κήρυγμα. Η ποινική μεταχείριση ὄσων πα-

47. ΣΤ'64, JOANNOU I, σελ 247-202, ΡΠ2, σελ. 453-454.

ραβιάζουν τὸν κανόνα εἶναι προφανής. Ὅμως, μεταξύ τῶν δύο ἀπαγορευτικῶν διατάξεων καὶ τῆς ποινικῆς πρόβλεψης παρεμβάλλεται τὸ ἀποστολικὸ χωρίο Α΄ Κορ. 12:27 καὶ ἡ ἔρμηνεία τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Γρηγόριο σὲ συνδιασμό μὲ τὸ Παροιμ. 23:4.

Ἐνα εὐλόγο ἐρώτημα θὰ ἦταν ἂν τὰ ἀγιογραφικὰ χωρία καὶ ἡ ἔρμηνεία τοῦ Γρηγορίου εἶναι στοιχεῖα τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως τοῦ ὑπὸ ἐξέταση ἐγκλήματος. Ἄν δηλαδὴ λειτουργοῦν καὶ αὐτὰ ὡς ἀπαγορευτικοὶ ἢ ἐπιτακτικοὶ κανόνες, τῶν ὁποίων ἡ παραβίασή τους συνιστᾷ ἄδικη πράξις τιμωρούμενη ἀπὸ τὸν ΣΤ΄64. Μία φορμαλιστική, τυποκρατικὴ ἔρμηνεία τοῦ κανόνα θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ παραβίαση ὄλων τῶν ἀπαγορεύσεων καὶ ἐπιταγῶν ποὺ παρατίθενται στὸ ἀπόσπασμα τοῦ Γρηγορίου καὶ στὰ δύο ἀγιογραφικὰ χωρία ὑποδηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ πρωτευόντων κανόνων δικαίου⁴⁸, τῶν ὁποίων ἡ παραβίαση τυποποιεῖται στὴ συνέχεια σὲ συγκεκριμένο ἀδίκημα. Γιὰ παράδειγμα, στὸ ἐρώτημα ἂν τιμωρεῖται μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ποινὴ τῆς σαρακονθήμερης ἀποχῆς ἀπὸ τὴ Θεία Κοινωνία, ἐκεῖνος ποὺ δὲν μανθάνει «ἐν εὐπειθείᾳ» ἢ δὲν διδάσκει «ἐν ἰλαρότητι», ἢ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι «ταχὺς ἐν λόγοις», ἢ ἀπάντηση θὰ ἦταν θετικὴ.

Οἱ κλασικοὶ ἔρμηνευτὲς καὶ τὸ Πηδάλιον ὀρθῶς δὲν ἀκολουθοῦν μία τόσο διασταλτικὴ ἔρμηνεία τοῦ κανόνα, ἢ ὁποία θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὄρια καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐπιτρεπτῆς ἀναλογίας⁴⁹. Ἐνόψει, μάλιστα, τῆς ἐλαφρᾶς προβλεπόμενης ποινῆς, τὸ νὰ θεωρήσει κανεὶς ὅτι στίς ἀνωτέρω περιπτώσεις μπορεῖ νὰ χωρήσει ἀναλογικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ κυρωτικοῦ κανόνα στὸ πλαίσιο τῆς Ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως, ὑπὸ

48. Γιὰ τοὺς πρωτεύοντες κανόνες δικαίου στὸ ἐκκλησιαστικὸ ποινικὸ δίκαιο ὡς «θεολογικὲς» προκειμένες ἀπαγορεύσεις καὶ ἐντολὲς τῶν κυρωτικῶν καὶ ὡς ἐκφάνσεις «τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μὲ ὄντολογικὰ δεδομένα ποὺ ὑπερβαίνουν καὶ τὸ πλεον ἀκραιο ὄριο κοσμικῆς ἀναφορᾶς», βλ. Γ. ΠΟΥΛΗ, *Ἐκκλησιαστικὸ Ποινικὸ Δίκαιο, Δοκιμὲς πολλαπλῆς ἀνάγνωσης*, ἐκδ. Σάκκουλα, Ἀθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 44-45.

49. Ζωναράς, ἔρμηνεία στὸν ΣΤ΄64, ΡΠ2, σελ. 454-455, Βαλσαμῶν, ἔρμηνεία στὸν ΣΤ΄64, ΡΠ2, σελ. 455-456, Ἀριστηνός, ἔρμηνεία στὸν ΣΤ΄64, ΡΠ2, σελ. 456.

τή μορφή τῆς ἐπιβολῆς πνευματικοῦ ἐπιτιμίου, εἶναι κάτι ἐντελῶς διαφορετικό ἀπὸ τὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ παραβίασή του ἐπισύρει *ex lege* ἐκκλησιαστικὴ ποινὴ⁵⁰.

Ἡ παράθεση τῶν ἀγιογραφικῶν χωρίων καὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Γρηγορίου παραμένουν αὐστηρῶς στὴ σφαῖρα τῆς αἰτιολογήσεως τῆς ποινικῆς ρύθμισης καὶ δὲν ἀποτελοῦν μέρος αὐτῆς. Ἡ συμπερίληψή τους στὸ *corpus* τοῦ κανόνα ἀνταποκρίνεται στὸ «ἐκ Θεοῦ ἀρχεσθαι» τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ἀγιογραφικὴ - θεολογικὴ θεμελίωση τῆς *ratio legis* τῆς ἐπακολουθούσας κυρωτικῆς διάταξης⁵¹. Ἡ νομοτεχνικὴ αὐτὴ ἐπιλογή, τὴν ὁποία συνηθίζουν οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης, συνεικονεῖ στὴ δημιουργία συλλογικῆς ἐκκλησιαστικῆς συνείδησης τοῦ ἄδικου χαρακτήρα τῆς τιμωρούμενης πράξης⁵², δὲν πληροῖ, ὅμως, τὸ λειτουργικὸ κριτήριό τῆς τελείας, σαφοῦς καὶ ὀρισμένης ποινικῆς προβλέψεως γιὰ τὶς παραβιάσεις τῶν ἐντολῶν ποὺ περιέχουν.

50. Ὁ Σπ. Τρωιάνος θεωρεῖ ὅτι τὰ ἐπιτίμια εἶναι εἶδος ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν, διακρίνοντας τὶς ἐκκλησιαστικὲς ποινὲς σὲ *forum externum* καὶ σὲ πνευματικὲς μὲ ἰδιορρυθμὸ ποινικὸ χαρακτήρα, ποὺ ἐπιβάλλονται κατὰ τὴν Ἐξομολόγηση καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ λαμβάνουν καὶ ὕλικὴ διάσταση. Ὁ Βλ. Φειδᾶς θεωρεῖ ὅτι τὸ ἐπιτίμιο εἶναι πνευματικὸ, ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ καὶ ἐξαντλεῖται στὸ μυστήριό τῆς Ἐξομολόγησης, ἐνῶ ἡ ποινὴ ἔχει ἀντικειμενικὸ χαρακτήρα καὶ παράγει ἀντικειμενικὲς ἐκκλησιαστικὲς συνέπειες γιὰ ὅλο τὸ σῶμα τῆς τοπικῆς ἢ τῆς καθ' ὅλο Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ ἀρμόδια ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα γιὰ συγκεκριμένα παραπτώματα. Ἐντοπίζει τὴ συγγένεια τῶν ἐννοιῶν στὸν κοινὸ ρυθμιστικὸ τους ρόλο, ὅτι δηλαδὴ ρυθμίζουν τὴ σχέση τοῦ πιστοῦ μὲ τὴ Θεία Εὐχαριστία σὲ διάφορες διαβαθμίσεις καὶ εἶδη, ἔχουν δηλαδὴ εὐχαρισθηριοκεντρικὸ χαρακτήρα (Σπ. ΤΡΩΙΑΝΟΥ, *Κεφάλαια Βυζαντινοῦ Ποινικοῦ Δικαίου*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνὴ 1996, σελ. 40, Βλ. ΦΕΙΔΑ, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀκοινωνησία μεταξὺ ἐπιτιμίου καὶ ποινῆς», [Ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ *Ἐκκλησία ΟΑ* '(1994) 684-690], Ἀθήνα 1994, σελ. 14.

51. Πρβλ. ΕΙΡ. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ – ΓΛΑΡΟΥ, *Ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμότητας*, σελ. 166-167.

52. Πρβλ. παρατήρηση τοῦ Γ. Πουλῆ γιὰ τὴν ἐνύλωση στὸ συνειδὸς τῶν πιστῶν τῶν ἀξιολογήσεων τοῦ κανονικοῦ νομοθέτη, ὥστε «(καὶ) μέσα ἀπὸ τὸ δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας νὰ δημιουργεῖται μία συνείδηση ἀξιών» (Γ. ΠΟΥΛΗ, *Ἐκκλησιαστικὸ Ποινικὸ Δίκαιο, Δοκιμὲς πολλαπλῆς ἀνάγνωσης*, σελ. 45, ὑποσ. 3).

Μεταξύ του ἄρχεσθαι καὶ τοῦ ἀναπαύεσθαι κάθε νόμος «παρὰ Θεῶ ταλαντεύεται» ἀνάμεσα στὸ λόγο καὶ στὴ σιωπή, διότι δὲν ἔχουν ὅλα τὰ πράγματα «ἀνάγκη λόγου, ὥστε κατ' ἐξουσίαν, τὸ μὲν αἰρεῖσθαι, τὸ δὲ ἀποδιδράσκειν, καὶ ταμιεύειν ἑαυτῷ καὶ λόγον καὶ σιωπὴν [...] Φύσει μὲν γὰρ ἅπας λόγος σαθρὸς καὶ εὐκίνητος, καὶ διὰ τὸν ἀντιμαχόμενον λόγον ἐλευθερίαν οὐκ ἔχων»⁵³. Ἡ ὀξυδερκὴς αὐτῆ παρατήρηση τοῦ Γρηγορίου, συνδυαζόμενη μὲ τὸν ΣΤ'102, ὁ ὁποῖος εἰσάγει τὴν ἀρχὴ τῆς ἐξατομίκευσης τῶν ἐπιτιμιῶν καὶ τῶν ποινῶν⁵⁴, ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὸ κλειδί σὲ σχέση μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς σιωπῆς τῶν ἱερῶν κανόνων ὡς πρὸς τὴν ἐπιβολὴ ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς γιὰ μία πράξη ποὺ ὀρίζουν καταρχὰς ὡς ἄδικη. Πρόκειται γιὰ ἠθελημένο κενὸ νόμου, ὥστε ἡ θεραπεία τῆς ἀμαρτίας νὰ μὴ κοινοποιεῖται, ἀλλὰ νὰ λαμβάνει χώρα στὸ πλαίσιο τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας μέσα σὲ πνεῦμα διακρίσεως καὶ ἐλευθερίας. Μία διαφορὰ λοιπὸν μεταξὺ τοῦ ἐπιτιμίου κατὰ τὴν Ἱερὰ Ἐξομολόγηση καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς εἶναι ὅτι ἡ κανονικὴ πρόβλεψη τῆς τελευταίας εἶναι ρητὴ καὶ ὀρισμένη.

Ἀπὸ ὅλα ὅσα ἀναφέρθησαν ἀνωτέρω, συνάγεται ὅτι ἡ συνεισφορὰ τοῦ Γρηγορίου στὸ δίκαιο τῶν ἱερῶν κανόνων, διαγράφεται ἀπὸ πλευρᾶς δικαιοπλαστικῆς σὲ δύο βασικοὺς τεμνόμενους ἄξονες, οἱ ὁποῖοι ἀντίστοιχα ἀφοροῦν: α) στὴ διατύπωση γενικῆς ἀρχῆς δικαίου (ΣΤ'1), μὲ σημαντικὲς προεκτάσεις σὲ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴ μέθοδο ἐρμηνείας καὶ ἐφαρμογῆς ὅλων τῶν ἱερῶν κανόνων β) στὴ διαμόρφωση τῆς ἔννοιας τοῦ ἀντικειμένου προστασίας καὶ τῆς *ratio legis* ὀρισμένων κυρωτικῶν διατάξεων.

Τὸ ἀντικείμενο προστασίας ἑνὸς κυρωτικοῦ κανόνα δικαίου, ἀντιστοιχεῖ σὲ μία ἀξία, ἡ ὁποία ἀνάγεται σὲ ἔννομο ἀγαθὸ ἑνὸς ἐνιαίου συστήματος ἀπονομῆς δικαιοσύνης⁵⁵. Ἡ προστασία τοῦ ἐννόμου

53. Γρηγόριος Θεολόγος, *Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας...*, SC 318,114, PG 36,189.

54. ΣΤ'102, JOANNOU I, σελ. 239-241, PΠ2, σελ. 549-550.

55. Γιὰ σχετικὴ προβληματολογία καὶ θέσεις στὴ διεθνή ἐπιστημονικὴ κοινότητα

ἀγαθοῦ συνιστᾶ τὴ ratio του κανόνα, ἡ ὁποία μὲ τὴ σειρά της σηματοδοτεῖ τὴν ἔρμηνεία του. Τὸ ἔννομο ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἄυλη πλευρὰ τοῦ ἀντικειμένου προστασίας. Ὅταν ὅμως τὸ ἀντικείμενο προστασίας ἔχει πνευματικὸ περιεχόμενο, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνο του μία ἄυλη ἀξία. Γιὰ παράδειγμα, στὴν περίπτωση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἢ κάποιου συγκεκριμένου δόγματος, τὸ προστατευόμενο ἔννομο ἀγαθὸ ταυτίζεται μὲ τὸ ἀντικείμενο προστασίας⁵⁶. Μ' ἄλλα λόγια, τὸ προστατευόμενο ἔννομο ἀγαθὸ καθίσταται στοιχεῖο τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπόστασης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος πού τυποποιεῖ ὁ κυρωτικὸς κανόνας. Εἰδικότερα, δὲν μπορεῖ νὰ διακριβωθεῖ ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ δικαστὴ ἢ πλήρωση τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἐγκλήματος τῆς αἵρέσεως πού καταδικάζουν οἱ ἱεροὶ κανόνες, ἂν δὲν διαπιστωθεῖ ὅτι τὰ ὑπὸ κατηγορία ὑποκείμενα ὄντως πρεσβεύουν δόγματα καὶ δοξασίες πού δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴ θεολογία πού διατύπωσαν οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι.

Τὸ λειτουργικὸ – σωτηριολογικὸ κριτήριον ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων ἀντιστοιχεῖ στὸ συνδυασμὸ τῆς συστηματικῆς καὶ τῆς τελεολογικῆς μεθόδου ἔρμηνείας τους⁵⁷. Ἐνα σημεῖο ἐλέγχου τῆς τελεο-

(Suhr, Kessler, Amelung, Kauffman κ.λπ.) βλ. ἀντὶ ἄλλων, Ν. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ, *Ἐννομο ἀγαθὸ καὶ διδασκαλία περὶ ἐγκλήματος στο ποινικὸ δίκαιο*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνὴ 1998, σελ. 300 επ.

56. Γιὰ τὸν πνευματικὸ χαρακτήρα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνόμων ἀγαθῶν βλ. Π. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ, *Τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀδίκου*, σελ. 112-114.

57. Ἡ ἀντικειμενικὴ - τελεολογικὴ ἔρμηνεία ἐπικεντρώνεται στὸ «πνεῦμα» καὶ ὄχι τὸ γράμμα τοῦ νόμου. Ἐρευνᾶ τις ἀρχές πού δικαιολογοῦν τὴν ἐγκλειόμενη στὸ κείμενο ρύθμιση σὲ συνάρτηση μὲ τις ἀρχές πού διέπουν ὅλη τὴν ἔννομη τάξη καὶ τῆς προσδίδουν ἀξιολογικὴ ἀλληλουχία. Ἡ ὑποκειμενικὴ - ἱστορικὴ ἔρμηνευτικὴ μέθοδος ἀντλεῖ τὰ κριτήριά της ἀπὸ τὴ βούληση τοῦ ἱστορικοῦ νομοθέτη καὶ τις ἱστορικὲς συνθήκες ὑπὸ τις ὁποῖες θεσπίστηκε μία συγκεκριμένη νομοθετικὴ ρύθμιση. Ἡ συστηματικὴ συνίσταται στὴν ἐπιλογή τῆς ὀρθότερης ἀπὸ τις ἐναλλακτικὲς ἔρμηνευτικὲς μὲ κριτήρια πού ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴ θέση τῆς ἐρμηνευόμενης διάταξης στὴν ἔννομη τάξη (Π. ΣΟΥΡΛΑ, *Justi atque injusti scientia, Μία εἰσαγωγή στὴν επιστήμη του δικαίου*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνὴ 1995, σελ. 169-180).

λογικῆς μεθόδου εἶναι ἡ εὐρύτητα τῶν περιθωρίων αὐτενέργειας πού ἀφήνει στὸν ἐφαρμοστή τοῦ δικαίου⁵⁸. Τὸ ἐνδεχόμενο τῆς κατάχρησης ἐξουσίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστῆ εἶναι κάτι πού δὲν ἀντιμετωπίζει ἀποτελεσματικῶς καμία μέθοδος ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων. Τὸ ζήτημα μάλιστα λαμβάνει δραματικὲς διαστάσεις ὅταν ἡ καταστρατήγηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ποινικοῦ νόμου γίνεται μὲ καλὲς προθέσεις καὶ ἐν ὀνόματι τῆς «σωτηρίας» τῶν ὑποκειμένων τοῦ δικαίου. Σὲ αὐτὸ τὸ πρόβλημα, ὁ Γρηγόριος, κατὰ τὴν προεδρία του στὴ Β΄ Οἰκουμενικῆ, δίδει τὴ λύση: «Ἄλλὰ τὸ περὶ Χριστοῦ πολεμεῖν δείκνυμεν, ἐν τῷ μάχεσθαι κατὰ Χριστόν, τὸν εἰρηνικόν τε καὶ πρᾶον, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν βαστάσαντα. Οὔτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὑφιέντες τι διὰ δόξαν ἐπιεικείας· οὐ γὰρ κακῶς τὸ καλὸν θηρεύομεν· καὶ εἰρηνεύομεν ἐννόμως μαχόμενοι καὶ εἴσω τῶν ἡμετέρων ὄρων, καὶ κανόνων τοῦ Πνεύματος»⁵⁹.

Γενικῶς γιὰ τὸν Γρηγόριο, ἡ μόνη ἀλάνθαστη μέθοδος ἀπέναντι σὲ ὅλα τὰ ζητήματα εἶναι ἡ προσκόλληση στὴν ἀλήθεια. Οἱ πνευματικοὶ Πατέρες μποροῦν νὰ «βαστάξουν» τὶς ἀσθενείες, δηλαδὴ τὶς ἀστοχίες καὶ ἀμαρτίες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν μὲ ἐπιείκεια τὰ σφάλματά του. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ βασιίξει τὴ σωτηρία του στὴν ἀπαρέγκλιτη καὶ ἀκριβῆ τήρηση τῶν ἱερῶν κανόνων, ἢ ὅποια, ἄλλωστε, εἶναι οὐτοπική. Ἡ κατὰ Χριστόν ἐφαρμογὴ τῶν ἱερῶν κανόνων πρέπει νὰ ἐπιδιώκει λύσεις στὰ ἐκάστοτε προβλήματα πού νὰ μὴν ἐξουθενώνουν τὸ ὑποκείμενο. Ἡ ἐπιείκεια, ὅμως, πρὸς τὰ πρόσωπα δὲν πρέπει νὰ φθάνει στὸ σημεῖο νὰ νομιμοποιεῖ τὸ ἄδικο, νὰ παραχαράττει καὶ νὰ ἀντιστρατεύεται «τὸν λόγο τῆς ἀληθείας», τοὺς «ὄρους καὶ κανόνες τοῦ Πνεύματος». Ἡ κανονικὴ

58. Ὁ Π. Σούρλας ἐκτιμῶντας τὴν ἀντικειμενικὴ - τελεολογικὴ μέθοδο ἐρμηνείας τῶν κανόνων δικαίου, ἐπισημαίνει τὸν κίνδυνο παρεμβολῆς προσωπικῶν προτιμήσεων καὶ ἀνομιμοποίητης ἐπεμβάσεως τοῦ ἐφαρμοστή τοῦ δικαίου, ἐκεῖ πού δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἰσχύει παρὰ μόνο ἡ νομοθετικὴ ἐπιταγὴ (Π. ΣΟΥΡΛΑ, *ὁ.π.*, σελ. 181-182).

59. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΜΒ΄*, *Συντακτῆριος εἰς τὴν τῶν ΠΝ΄ ἐπισκόπων παρουσία*, PG 36,473. Πρβλ. MANSI 3,541.

όριοθέτηση τῆς ἀσκήσεως ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας δίδεται κατὰ τρόπο εὐσύνοπτο καὶ παροιμιώδη μὲ τὸ «Οὔτε εἰρηνεύομεν κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὑφιέντες τι διὰ δόξαν ἐπιεικειάς».

Ἡ Β. Γκιούλη, βασιζόμενη σὲ παρατηρήσεις τοῦ Τ. Burke, χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζει τὴν προοπτικὴ ἑνὸς ὑπερφυσικοῦ ὄντος, παραδέχεται τὸ ἀδύνατο τῆς ἐντελοῦς συλλήψεως τῶν ἀξιῶν καὶ τῆς ἀλήθειας τῆς ποινῆς μὲ τὸ λογικὸ ἐπιχείρημα πῶς, ὅ,τι ζεῖ μὲ τὴ χρῆση λογικῶν ἐπιχειρημάτων, χάνεται μὲ τὴ χρῆση λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Ὁρθῶς ἐπισημαίνει ὅτι ὁ λόγος ἀδυνατεῖ νὰ ἐγγυηθεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του καί, στὴν ἠθικὴ του διάσταση, νὰ ἐξηγήσει τί πρέπει ἢ τί δὲν μπορεῖ νὰ συμβεῖ σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις πραγμάτωσης τοῦ θεσμικοῦ γεγονότος τῆς ποινῆς. Ἡ συνειδητοποίηση τῶν ὁρίων τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, ὑπαγορεύει τὴ στροφή τῆς προσπάθειας δικαίωσης τοῦ θεσμοῦ τῆς ποινῆς πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ἀγνώστου, τοῦ λογικὰ ἀδύνατου, δηλαδὴ σὲ μία προοπτικὴ ἀφοσίωσης στὴν ἀξία τῆς ποινικῆς ἀλήθειας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας, οἱ ὁποῖες κείνται πέραν τῆς ἀνθρώπινης ἐξουσίας καὶ ἰσχύος⁶⁰.

Θὰ ἀνέμενε κανεὶς ὅτι ἡ ἀνωτέρω προσέγγιση τῆς δικαιολόγησης τοῦ φαινομένου τῆς ποινῆς ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη προσέγγιση ἑνὸς δικαιοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖο αὐτοπροσδιορίζεται ὡς θεαρχικό. Οἱ βαθύρριζοι στοχασμοὶ τοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τῆς τριαδολογικῆς ἐνδελέχειας τοῦ «καθαροῦ λόγου», ἐπιλύουν διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ ὑπερβατικοῦ ὄντος, τουλάχιστον σ' ὅ,τι ἀφορᾶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἔννομη τάξη, τὸ πρόβλημα τῆς σχετικοκρατίας καὶ τῶν προσωπικῶν προκαταλήψεων στὴν ποινικὴ πρακτικὴ: «Ἐπειδὴ ἀνεκαθήραμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, οἷόν τε εἶναι χρῆ διελθόντες, καὶ οἷστισι φιλοσοφητέον, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον· ὅτι ὡς οἷόν τε καθαρὸν, ἵνα φωτὶ καταλαμβάνηται φῶς· καὶ τοῖς ἐπιμελεστέροις, ἵνα μὴ ἄγονος ἦ εἰς ἄγονον χώραν ἐμπίπτων ὁ λόγος· καὶ ὅταν γαλήνην ἔχωμεν

60. Β. ΓΚΙΟΥΛΗ, *Φιλοσοφία τῆς ποινῆς*, ἐκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνὴ 2003, σελ. 37.

ένδον ἀπὸ τῆς ἕξω περιφορᾶς, ὥστε μὴ, καθάπερ οἱ λυττῶντες, τῷ πνεύματι διακόπτεσθαι· καὶ ὅσον ἐχωρήσαμεν, ἢ χωρούμεθα· ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ ἐνεώσαμεν ἑαυτοῖς θεῖα νεώματα, ὥστε μὴ σπείρειν ἐπ' ἀκάνθαις, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὠμαλίσασμεν, τῇ γραφῇ τυπωθέντες τε καὶ τυπώσαντες· φέρε, τοῖς τῆς θεολογίας ἤδη προσβῶμεν λόγοις, προστησάμενοι τοῦ λόγου τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥστε τὸν μὲν εὐδοκεῖν, τὸν δὲ συνεργεῖν, τὸ δὲ ἐμπνεῖν.»⁶¹.

Γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἡ ὄντολογικὴ Ἀλήθεια, ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὴ διατύπωσίν της⁶². Ὁ Γρηγόριος διδάσκει ὅτι ἡ θεῖα πραγματικότητα εἶναι μυστήριον καὶ ἐλέγχει ἐκείνους ποὺ ἐπιχειροῦν «Θεοῦ βάθειν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὕτως ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως», ἐνῶ «μηδὲ τὰς ἐν ποσὶν εἰδέναι δυνάμενοι, μηδὲ ψάμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνα ὑετοῦ, καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμεῖσθαι»⁶³. Ἡ διατήρηση τοῦ δόγματος ἢ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νόμου ὡς ἀναλλοίωτου καὶ ἀμετάβλητου στὸν χρόνο, αὐθύπαρκτου καὶ αὐθεντικοῦ καθαροῦ θεολογικοῦ λόγου δὲν εἶναι αὐτοσκοπός. Ἐκεῖνο ποὺ προστατεύουν οἱ ὅροι καὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ γονιμότητα τοῦ λόγου, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δυνατότητα καὶ ἰκανότητα τῶν ὑποκειμένων τοῦ δικαίου. Τῆς νὰ προσλαμβάνουν καὶ νὰ μετέχουν στὴν Ἀλήθειά του⁶⁴. Ἡ τυπολατρεία τοῦ λόγου ἢ, κατὰ τὴ Γρηγόρειο

61. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΚΗ'*, *Θεολογικὸς δεῦτερος, Περὶ θεολογίας*, SC 250,100, PG 36,25.

62. Γιὰ τὴ σχέση Ἀλήθειας καὶ δόγματος βλ. ἐνδεικτικὰ Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, *Ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ δυτικὴ χριστιανοσύνη*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 17-31. Πρβλ. Β. ΜΟΥΣΤΑΚΗ, «Ἀλήθεια», *ΘΗΕ 2* (1963) 151-152.

63. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΛΑ'*, *Θεολογικὸς πέμπτος, Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*, SC 250,290, PG 36,141.

64. Βλ. Προσφωνητικὸς Λόγος Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, *Ιωάννου Ι*, σελ. 102-204: «Τῆς ἀρρήτου καὶ θείας χάριτος τοῦ λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσαν περιλαβούσης τὴν γῆν, καὶ τοῦ ζωηφόρου τῆς ἀληθείας κηρύγματος ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐνσπαρέντος, ὁ μὲν λαός, ὁ καθήμενος ἐν σκότει τῆς

όρολογία, ή «φιλία τοῦ γράμματος» εἶναι «ἔνδυμα ἀσεβείας»⁶⁵. Ἡ αἴρεση εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ «κατατεχνολογεῖν τὸ θεῖον»⁶⁶ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου: «Ἐν δίδασκε φοβεῖσθαι μόνον, τὸ λύειν τὴν πίστιν ἐν τοῖς σοφίσμασιν. Οὐ δεινὸν ἠττηθῆναι λόγῳ, οὐ γὰρ πάντων ὁ λόγος· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι θεότητα, πάντων γὰρ ἡ ἐλπίς»⁶⁷. Οἱ ἀπόψεις αὐτῆς τοῦ Γρηγορίου, βοηθοῦν τὸν ἐφαρμοστή καὶ ἐρμηνευτὴ τοῦ δικαίου τῶν ἱερῶν κανόνων νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγει τὴ νομικὴ τυποκρατία. Γιὰ τὸν ἱερό Πατέρα, τὸ «θεολογεῖν» ἐξισώνεται μὲ τὸ «φιλοσοφεῖν» καὶ διαχωρίζεται μόνον ἀπὸ τὸ «τεχνολογεῖν» μὲ κριτήριον ὄχι τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία διαστέλλει τὴ σοφία ἀπὸ τὴ σοφιστεία⁶⁸. Τὸ ἀνεπανόρθωτο κακὸ δὲν εἶναι νὰ ἠττηθεῖ κάποιος ὡς πρὸς τὴ λογικὴ, ἡ ὁποία δὲν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν πίστη⁶⁹. Ἀπώλεια τῆς πίστεως, σημαίνει ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐλπίδας τῶν πάντων. Κάθε προσπάθεια ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ποὺ παραθεωρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ σύνολο

ἀγνοίας, φῶς εἶδε μέγα τὸ τῆς ἐπιγνώσεως καὶ τῶν τῆς πλάνης ἐλευθερώθη δεσμῶν [...] ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀνθρωποκτόνος διάβολος [...] τοὺς πιστοὺς τριτώσκων τοῖς πάθεσιν [...] οὐδὲ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν ἀθλοθέτης καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸς παρείδε θεὸς ἀβοηθήτους ἡμᾶς, καθ' ἐκάστην ἀνιστῶν γενεὰν τοὺς ἐν τῷ τοῦ βίου τούτου σταδίῳ διὰ τῶν ὄπλων αὐτῶν τῆς εὐσεβείας παραταξαμένους καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν συνάψαντας πόλεμον». Πρβλ. ΡΠ2, σελ. 295-294.

65. Βλ. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΛΑ'*, *Θεολογικὸς πέμπτος, Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, SC 250,278, PG 36,136.

66. Ὁ.π., SC 250,320, PG 36,156.

67. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΚΕ'*, *Εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον*, PG 35,1224: «Ἐν δίδασκε φοβεῖσθαι μόνον, τὸ λύειν τὴν πίστιν ἐν τοῖς σοφίσμασιν. Οὐ δεινὸν ἠττηθῆναι λόγῳ, οὐ γὰρ πάντων ὁ λόγος· δεινὸν δὲ ζημιωθῆναι θεότητα, πάντων γὰρ ἡ ἐλπίς». Βλ. Μ. ΜΠΕΓΖΟΥ, «Φιλοσοφία καὶ Θεολογία στό Γρηγόριο Ναζιανζινό, Σπουδὴ στὸν Πατερικὸ Ἐκλεκτισμό», *Συνέδριο Πατερικῆς Θεολογίας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος*, ἐκδ. Ἀρμός χ.χ., σελ. 107-132, ἐδῶ: 122-124.

68. Μ. ΜΠΕΓΖΟΥ, «Φιλοσοφία καὶ Θεολογία στό Γρηγόριο Ναζιανζινό, Σπουδὴ στὸν Πατερικὸ Ἐκλεκτισμό», σελ. 123.

69. Ὁ.π.

τους συνιστοῦν ἓνα δικαιοκὸ σύστημα, ὅπου ὅλοι οἱ κοινωνοὶ του δέχονται τὴ θεαρχικὴ δομὴ του, ἀποδυναμώνει καὶ ἀφήνει ἀνολοκλήρωτη τὴν κριτικὴ σκέψη: «Τοῦ ἀσθενὲς τοῦ λόγου, τοῦ μυστηρίου φαίνεται [...]. Ἡ γὰρ πίστις, τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου πλήρωσις»⁷⁰.

Οἱ θέσεις αὐτὲς τοῦ Γρηγορίου, προσλαμβάνουν στὸ πεδίο τῆς θεωρίας τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας τὸ νόημα τῆς κριτικῆς λειτουργίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ, ὡς μίας ἐπίπονης, ἀλλὰ ἀναγκαίας «ἔσωθεν» διαλεκτικῆς γιὰ τὴ θεραπεία ἀπὸ «τὰ περιττά καὶ καινοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον»⁷¹ καὶ γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἐσχολογικῆς ἐλπίδας. Ὁ σωτηριολογικὸς - ἀνθρωποκεντρικὸς χαρακτήρας τῶν ἱερῶν κανόνων, ὁ κοινωνικὸς - ἐσχολογικὸς προσανατολισμὸς τους δὲν ἀφήνει περιθώρια νομικοῦ φορμαλισμοῦ καὶ ἐννοιοκρατίας.

Εἶναι δύσκολο γιὰ τὴν ποινικὴ ἐπιστήμη, ὅπως τουλάχιστον αὐτὴ ἔχει διαμορφωθεῖ ὑπὸ τὸ δικαιοκρατικὸ πρῖσμα τῶν σύγχρονων πολιτισμένων κρατῶν νὰ βρεῖ τὰ λειτουργικὰ ἰσοδύναμα ποῦ θὰ ὑποκαταστήσουν τὸ θεωρητικὸ δημιούργημα τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ, χωρὶς νὰ θιγεῖ ἡ φιλελεύθερη νομικὴ παράδοση, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὸν περιορισμὸ τοῦ ποινικοῦ νομοθέτη διὰ τοῦ προσανατολισμοῦ του στὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαγορευμένης συμπεριφορᾶς⁷². Ὁ Γρηγόριος διδάσκει ὅτι στὸ δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας τὸ λειτουργικὸ ἰσοδύναμο τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ εἶναι ἡ πνευματικὴ κοινωνία καὶ μετοχὴ στὴ Θεία μακαριότητα. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα, ὁ περιορισμὸς τοῦ προσανατολι-

70. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΚΘ'*, *Θεολογικὸς τρίτος, Περὶ Υἱοῦ*, SC 250,224, PG 36,104.

71. Ὁ.π., SC 250,222-224: «Οὐ γὰρ ἡδὺ τοῖς πιστοῖς ἀδολεσχία καὶ λόγων ἀντίθεσις, ἀρκεῖ γὰρ καὶ εἰς ἀντικείμενος, πλὴν ἀναγκαίως διὰ τοὺς ἐμπίπτοντας, ἐπεὶ καὶ διὰ τὰς νόσους τὰ φάρμακα, ἵν' εἰδῶσι μὴ πάντα ὄντες σοφοί, μηδὲ ἀήττητοι τὰ περιττά, καὶ κενοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον». Πρβλ. PG 36,101. Ὁ Μ. Μπέγζος ἐρμηνεύει τὸ ἀνωτέρω χωρίο ὡς τὴν «ἔσωθεν» διαλογικὴ συζήτηση τοῦ ὀρθοδόξου μὲ τὸ ἀνορθόδοξο (Μ. ΜΠΕΓΖΟΥ, ὁ.π., σελ. 124).

72. Δ. ΣΠΥΡΑΚΟΥ, *Ἡ κριτικὴ λειτουργία τῆς ἐννοίας τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ*, σελ. 133.

σμοῦ τοῦ ποινικοῦ νομοθέτη στό ἀντικείμενο προστασίας μέ κριτήριο τὴ βλάβη ἢ τὴ διακινδύνευση τῆς βλάβης εἶναι ἀλυσιτελής. Ἀντιθέτως, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ δράστη, ἢ σκόπιμη δράση του καὶ ἡ ἔκταση τῆς ἐλευθερίας του κατὰ τὴν ἐκδήλωση ἀδίκης συμπεριφορᾶς ἔχουν βαρύνουσα σημασία.

Τὸ «Τάξις ἀρίστη, παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἀρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι» εἶναι ἡ πεμπτουσία τῆς θεολογίας τῶν ἱερῶν κανόνων. Θέτει ὡς κριτήριο ὀρθοτομήσεως τοῦ «γράμματος» τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κυρωτικοῦ νόμου, τὴν *in concreto* ἀνεύρεση τῆς δέουσας λύσης κατὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. Ἡ δέουσα ποινὴ δὲν εἶναι ἐκείνη ποὺ ἱκανοποιεῖ μία ἀπρόσωπη Θεία δικαιοσύνη ἀλλὰ αὐτὴ ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς κριτικῆς θεώρησης καὶ τῆς ρεαλιστικῆς ἀντιμετώπισης τῆς ἀδίκης πράξης⁷³. Ἀπὸ τὴν «πρὸς Κληδόνιον» κανονικοῦ κύρους ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου συνάγεται ὅτι γιὰ τὸν Γρηγόριο, ἡ Ἐνανθρώπησι συνιστᾶ πράξι ἀσύλληπτης συγκατάβασης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου. Αὐτὸς ποὺ γεννήθηκε «ἀχρόνως» ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ συνδημιούργησε μαζί Του τὸν χρόνο, ἐτέθη «ὑπὸ χρόνῳ»⁷⁴. Τὴν ἴδια μεγαλειώδη συγκατάβαση δεικνύει καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅταν ἐκφράζεται καθολικῶς καὶ νομοθετεῖ διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τὸ «ἐκ

73. Γρηγόριος Θεολόγος, *Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας...*, SC 318, 114: «ὅπως παρὰ Θεῶ ταλαντεύεται καὶ νόημα πᾶν καὶ λόγος καὶ πράξις· καὶ οὐ παρὰ Θεῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς πλείστοις οἱ βραδεῖς μὲν εἰσι τῶν ἰδίων κριταί, ταχεῖς δὲ τῶν ἀλλοτριῶν ἐξετασταί, καὶ ῥᾶον ἂν ἄλλοις τὰ μέγιστα, ἢ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν συγχωρήσαιεν. Κἂν ὧσιν ἀμαθέστεροι, θᾶττον ἂν ἡμῶν ἀσέβειαν καταγοῖεν ἢ μετρίαν ἑαυτῶν ἄγνοϊαν». Πρβλ. PG 36,189.

74. ACO 1.1.2, σελ. 43: «ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν δογματίζομεν, πρότερον μὲν οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν καὶ υἱὸν μόνον καὶ προαιώνιον, ἀμιγῆ σώματος καὶ τῶν ὅσα σώματος· ἐπὶ τέλει δὲ καὶ ἄνθρωπον, προσληφθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας [...] ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ σωτήρ, εἴπερ μὴ ταυτὸν τὸ ἀόρατον τῷ ὀρατῷ καὶ τὸ ἄχρονον τῷ ὑπὸ χρόνον· οὐκ ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος, μὴ γένοιτο. τὰ γὰρ ἀμφοτέρα ἔν τῃ συγκράσει, θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος ἢ ὅπως ἂν τις ὀνομάσειεν». Πρβλ. Mansi 4,1192.

Θεοῦ ἄρχεσθαι» ὑπαγορεύει ὅτι ἡ «αἰτία» τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νόμου εἶναι ἡ Θεία δικαιοσύνη. Τὸ «εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι» σημαίνει τὴν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐνύλωσή της, διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ σωτηριολογικοῦ «σκοποῦ τοῦ νόμου». Ἡ εἰκαζόμενη βούληση τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία λειτουργεῖ ὡς εἰς τόπον Χριστοῦ ἀλάθητος ἐκκλησιαστικὸς Νομοθέτης ἐναρμονίζεται μὲ τὸ αἰώνιο, ἀναλλοίωτο καὶ ἀποκεκαλυμμένο διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐρμηνευόμενο ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Παράδοση Θεῖο θέλημα. Ἡ διάκριση μεταξὺ ὑποκειμενικῆς - ἱστορικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς - τελεολογικῆς μεθόδου ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων δὲν ἔχει οὐσιαστικὸ ἀντίκρισμα, ἀφοῦ ἡ βαθύτερη «αἰτία» τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως καὶ τὸν ἀπώτερο τελικὸ «σκοπὸ τοῦ νόμου», ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν πραγμάτωση τοῦ σωτηριολογικοῦ δόγματος. Ἡ ἀξιολογικὴ ἐνότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔννομης τάξης συγχρονίζει τὴν ὑποκείμενη στοὺς νόμους τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἱστορίας ἐνδοκοσμικὴ πραγματικότητα μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ ἀναζήτηση τῆς Θείας πραγματικότητας: «τάξεως μὲν ἐπικρατούσης, κόσμος τό πᾶν, καὶ τό κάλλος ἀκίνητον»⁷⁵.

75. Γρηγόριος Θεολόγος, *Περὶ τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας...*, SC 318,102, PG 36,184.